इकारञ्च ऋकारञ्च एतमोङ्कारतः परम् । सिद्धगेहस्थितं वर्णं शृणु सर्वसुखप्रदम् । ईकारञ्च ॠकारञ्च औकारञ्च ततः परम् । दक्षे चतुर्गेहस्थितान् वर्णान् तव वदामि तान् । आह्लादं चापि प्रत्यायं मुख्यञ्च शुद्धमित्यपि । एतत्कोष्ठस्थितान् सर्वान् शुभाशुभफलप्रदान् । ककारञ्च खकारञ्च झकारञ्च ञकारकम् । आह्लादस्थमिति प्रोक्तं प्राप्तिमात्रेण सिद्धिदम् । प्रत्यायस्थं गकारञ्च घकारं सचमित्यपि । मुख्यस्थं हि ङकारञ्च टकारं डठमित्यपि । शुद्धस्थञ्च ढकारञ्च णकारं सतमित्यपि । तदधःस्थं चतुर्गेहं लौकिकं सन्धिकं तथा । मानसिकं राजसिकं चतुर्गेहस्थितं त्विमम् । लौकिकस्थं थकारञ्च दकारं च मकारकम् । सात्त्विकस्थं धकारञ्च नकारञ्च यकारकम् । मानसिकस्थं शृणु भो पकारं च फकारकम् । तद्वामस्थचतुर्गेहं शृणु पञ्चानन ! प्रभो ! । सुप्तं क्षिप्तञ्च लिप्तञ्च दुष्टमन्दं प्रकीर्त्तितम् । एतद्गेहस्थितान् वर्णमात्रान् गृह्णाति योनरः । वर्जयित्वा सुप्तमन्त्रं क्षिप्तं लिप्तञ्च दुष्टकम् । ऐहिके सिद्धिमाप्नोति परे मुक्तिमवाप्नुयात् । यद्यभाग्यवशात् सुप्तादिषु गेहेषु लभ्यते । तदा मन्त्रं शोधयेत् वै सुप्तस्तम्भितकीलितैः । वर्द्धितैर्दोषजालस्थैरशुभं भूतशुद्धये । भूतलिप्या पुटीकृत्य जप्त्वा सिद्धिं ततो लभेत् । न तु वा वर्जयेत् गेहं चतुष्कं वर्णवेष्टितम् । सुप्तगेहस्थितं वर्णं शृणुष्व पञ्चकानन । बकारञ्च भकारञ्च ततोऽन्यगृहसंस्थितम् । शकारञ्च लकारञ्च लिप्तगेहस्थितं द्वयम् । षकारञ्च क्षकारञ्च लिप्तगेहस्थितं द्वयम् । दुष्टगेहस्थितं नाथ ! सकारं गगनं तथा । निजस्वभावमुक्तं यत्तन्मन्त्रं समुपाश्रयेत्" ।

चतुश्चत्वारिंशत् स्त्री चतुरधिका चत्वारिंशत् । (चोयाल्लिश) १चतुरधिकचत्वारिंशत्संख्यायां २तत्संख्यान्विते च । पूरणे डट् । चतुश्चत्वारिंश तत्संख्यापूरणे त्रि० स्त्रियां ङीप् ।

चतुश्शृङ्ग पु० चत्वारि शृङ्गाण्यस्य । १कुशद्वीपस्य वर्षपर्वते "बभ्रुश्चतुश्शृङ्गः कपिलश्चित्रकूटो देवानीकऊर्द्ध्वरोमा द्रविणः" भाग०५।२०।११ श्लो० । २परमेश्वरे च । "चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे" इत्यादि श्रुतौ तस्य चतुश्शृङ्गत्वोक्तेस्तथात्वम् । ३शब्दशास्त्रे च तस्य नामाख्यातनिपातोपसर्गरूपचतुर्विधार्थबोधकत्वात् तथात्वम् ।

चतुष्क न० चतुरवयवं चत्वाराऽवयवा यस्य वा कन् । १चतुःसंख्यायां २तदन्विते च "एकं द्विकं त्रिकं चैव चतुष्कं पञ्चकं तथा । नामार्था इति सर्वेऽमी पक्षाः शास्त्रे व्यवस्थिताः" हरिः । "एतत् कष्टतमं विद्यात् चतुष्कं कामजे गणे" द्विकन्त्रिकञ्चतुष्कञ्च पञ्चकञ्च शतं समम्" इति च मनुः । ३चतुस्तम्भे मण्डपभेदे "चतुष्कपुष्पप्रकरावकीर्णयोः" "नार्य्यश्चतुष्काभिमुखं व्यनेषुः" इति च कुमा० । "नारीमनांसीव चतुष्कमन्तः" रघुः । ४मशकार्य्यां (मशारि) ५पुष्करिणीभेदे च स्त्री ङीप् मेदि० । ६यष्टिभेदे न० शब्दार्थ० ।

चतुष्कर्णी स्त्री चत्वारः कर्णा अस्या ङीप् । १कुमारानुचरमातृभेदे "क्षुरकर्णी चतुष्कर्णी कर्णप्रावरणा तथा" भा० श० ४७अ० कुमारानुचरमातृगणोक्तौ । चत्वार१ कर्णाः श्रवणसाधनं यत्र । २द्वाभ्यां क्रियमाणे मन्त्रे पुंस "षट्कर्णोभिद्यते मन्त्रश्चतुष्कर्णः स्थिरोभवेत्" पञ्चत० ।

चतुष्कल पु० चतस्रः कलाः मात्रायत्र । आर्य्यादिषु चतुर्मात्रायुते गणभेदे "ज्ञेया सर्वान्तमध्यादिगुरवोऽत्र चतुष्कलाः । गणाश्चतुर्लघूपेताः पञ्चार्य्यादिषु संस्थिताः" वृ०र

चतुष्कोण त्रि० चत्वारः कोणा अत्र । १चतुरश्रे तदाकारं २क्षेत्रभेदे न० ।

चतुष्टय त्रि०चत्वारोऽवयवा विधा अस्य तयप् । १चतुर्विधभागवति चतुष्के । स्त्रियां ङीप् "प्रवृत्तिरासीच्छब्दानां चरितार्था चतुष्टयी" कुमारः । "तदैषु सर्वमेष्वेतत्प्रयुञ्जीत चतुष्टयम्" मनुः । "चतुष्टयमर्थदेहादिदण्डम्" चतुर्णामवयवः तयप् । २चतुःसंख्यायाम् "युक्तं मणिस्तम्भचतुष्टयेन" कुमा० । "केन्द्रं चतुष्टयं ज्ञेयम्" नील०ता० उक्तेषु ३लग्नचतुर्थसप्तमदशमस्थानेषु न० ।

चतुष्टोम पु० चतुरुत्तरः स्तोमः त्रिवृत्पञ्चदशसप्तदशैकविंशानां समूहः मध्यपदलोपी स० । चतुरुत्तरस्तोमे "विवर्त्तोऽष्टाचत्वारिंशः धर्त्रं चतुष्टोमः" यजु० १४।२२। चतुर्द्दिक्षु स्तूयमानत्वात् २वायौ च । "यएव चतुष्टोम स्तोमस्तं तदुपदधाति तद्यत्तमाह धर्त्रमिति प्रतिष्ठा वै धर्त्रं प्रतिष्ठा चतुष्टोमोऽथो वायुर्वाव धर्त्रं चतुष्टोमः स आभिश्चतसृभिर्दिग्भिः स्तुते वायुर्वै सर्वेषां भूतानां प्रतिष्ठा तदेतद्रूपमुपदधातीति" शत० ब्रा० ८।४।१।२६। ३स्तोमभेदे । "समीचीर्दिशः स्पृताश्चतुष्टोमः स्तोमः" यजु० १४।२५। "चतुष्टोमेन स्तोमेन समीचीः समीच्या दिशः स्पृताः" वेददी०